

FOLKELARM

KONSERTER – SEMINARER – BRANSJETREFF – DANSEFEST

FOLKELARM 8. – 11. NOVEMBER

OSLOKAPPLEIKEN 10. NOVEMBER

MEISTERKONSERT I OPERAEN 11. NOVEMBER

BILLETTSALGET ÅPNER 28. MAI

WWW.FOLKELARM.NO

FOLKELARM 2018 / 8. – 11. NOVEMBER / RIKSSCENEN I OSLO

Los Cojolites har satt son jarocho på verdenskartet, men det er hjemme i Veracruz de gjør sin viktigste jobb, slår de fast.

SON JAROCHO: MER ENN «LA BAMBA»

I smeltingen Veracruz i Mexico finnes en egen tradisjonsmusikk, son jarocho, som har oppstått gjennom hundrevis av år. Los Cojolites er en av gruppene som har gjort denne musikken internasjonalt kjent.

TEKST OG FOTO: MARU SANCHEZ

Den meksikanske havnebyen Veracruz, hovedstad i staten med samme navn, har fått tilnavnet La puerta de América – døra til Amerika. Havna var en av Spansk Amerikas viktigste, her la conquistadorer, eventyrere og bosettere til i tusentall – med sine slaver. I Veracruz ble også tusenvis av slaver, medbrakt fra havner på Afrikas vestkyst, byttet mot gull og sølv. De fleste slavene endte opp andre steder i Spansk Amerika, men naturlig nok ble mange også værende i området – og Veracruz' kultur er i dag sterkt preget av denne afrikanske arven.

Veracruzianere kalles i Mexico los jarochos, et ord av helt ukjent opphav. Tradisjonsmusikken overalt i Mexico kalles son, som betyr lyd, eller om du vil, vellyd; son jarocho er dermed tradisjonsmusikk fra Veracruz. Staten har 700 km kystlinje, og de musikalske variasjonene er dermed store. Den sounden som sterkest forbindes med termen son jarocho i dag, stammer fra den aller sørligste femtedelen av Veracruz, fra La region Olmeca. For 2500 år siden var dette kjerneområdet til olmekerne, Mexicos første høykultur.

La región Olmeca har vært en kulturell smelting i fem tusen år eller mer. Dagens folkemusikk domineres av strengeinstrumenter som nedstammer direkte fra barokkgitaren, som europeere hadde med seg i tusenvis, og som i dag har utallige etterkommere over hele Latin-Amerika. Harpe er et vanlig melodiinstrument over hele Mexico, men i La región Olmeca brukes oftest en requinto i stedet, en liten gitar med fire eller fem nylonstrenger.

De to dominerende perkusjonsinstrumentene er også spesielle. Dansen er,

som i flamenco, et eget instrument, i Veracruz i form av stepping på en treplattform: la tarima. I tillegg er quijada, et kjevebein fra hest eller ku med raslende tenner, mye brukt.

En av gruppene som har bidratt til at tradisjonsmusikken nettopp herfra er blitt internasjonalt kjent, er Los Cojolites. Jeg møter dem først i Tlaltetela, en sitrondyrkende landsby sentralt i Veracruz-staten, der ska- og reggaebandet Los Hijos del Sol arrangerer fest.

PARYKKHOKKOER OG EN PANSERGJEDDE

Til festen La Selva Suena (Villmarka lyder) kommer flere band fra Veracruz, staten jeg opprinnelig er fra. Jeg flytta herfra i 2009 for å bosette meg i Norge, og bare to av bandene har jeg hørt om tidligere. Det er en hyggelig overraskelse å se at den veracruzanske musikken er mer levende enn noensinne.

De store trekkplastrene til festen er Los Aguas Aguas, en svært eklektisk oktett fra delstatshovedstaden Xalapa, og dessuten bandet jeg er her for å møte.

Los Cojolites, grunnlagt i 1995, fikk sitt gjennombrudd da de i 2002 bidro med musikk til Frida, suksessfilmen om kunstneren Frida Kahlos liv. Siden har de vært nominert til to amerikanske Grammy-priser, i 2013 og 2016. Inspirasjon til å starte gruppa kom fra forfatteren og kulturpersonligheten Ricardo Perry Guillén, som fra begynnelsen av også har vært manager for gruppa.

Trettifem år er gått siden Ricardo Perry sammen med Darío Aburto, ordfører i byen Cosoleacaque, startet et omfattende arbeid med å revitalisere grasrotkulturen i La región Olmeca. Arbeidet involverte kurv-

fletting, keramikk, tradisjonsøm og tradisjonsmat – og naturligvis musikk. Slik ble det til at Benito Cortés Padua og Noé González Molina i 1994 møttes i en son jarocho-sirkel i Cosoleacaque.

Andre gang jeg møter Los Cojolites, er vi førti mil sør for Tlaltetela, i småbyen Jáltipan de Morelos. Her har gruppa basen sin, og rundt oss er det dyrka mark med sukkerrør og mangotrær. Det er varmt og fuktig i været, og en hyggelig dame er i gang med å grille en pejelagarto («øglefisk», på norsk kalt pansergjedde). Jeg får kaffe og kjeks mens jeg venter på bandmedlemmene.

Noé, musikalsk leder for Los Cojolites, er fjerde generasjons musiker. Han begynte å spille gitar da han var fem, oppmuntret av en far som sjøl hadde forlatt landsbygda som 15-åring for å vie seg til musikken.

– Faren min kjøpte en ku til sin far før han reiste, forteller Noé. – Kua var betaling for at pappa ikke kunne bli hos familien og dyrke jorda. Pappa hadde alt skjont at det var musikken han skulle vie livet til.

Å gi en gave til familien på denne måten når man bryter opp og forlater hjemstedet, er en levende tradisjon lik musikken de seks cojolite spiller. El cojolite er for øvrig et lokalt navn på den ville hønsfuglen Penelope purpurascens, på norsk gitt navnet parykkhokko. Selv om det er blitt færre parykkhokkoer i La región Olmeca de siste årene, er den fortsatt et vanlig syn på bygda helt sør i Mexico og lenger sør i Mellom-Amerika.

– Landsbygda her er svært vakker, men livet er hardt, fortsetter Noé. Han forteller at faren reiste fra landsbyen Michapan til storbyen

FEM TYPER SON JAROCHO

Rafael Figueroa Hernández, sosiolog ved Universidad Veracruzana i delstatshovedstaden Xalapa, deler son jarocho inn i fem varianter:

- 1) **son indígena**, «urfolks-jarocho», sunget på et av Veracruz' mange urfolksspråk
- 2) **son tradicional**, folkelig son jarocho slik den spilles i familier og lokale ensembler
- 3) **son urbano**, sjangeren som oppstod da son jarocho ble «nasjonal», tilpasset radio, spillefilm og store sceneproduksjoner, i første halvdel av 1900-tallet
- 4) **son experimental**, som tar elementer fra jazz, blues, flamenco og andre sjangrer inn i musikken
- 5) **el movimiento jaranero**, revival-bølgen som har stått i sentrum for å dokumentere, bevare og fornye son jarocho-musikken fra 1970-tallet av

Los Cojolites' musikk tilhører, i Rafael Figueroas analyse, de to sistnevnte variantene.

►► 1: Joel Cruz, en av originalmedlemmene av Los Cojolites, på sitt melodiinstrument, la media guitarra de son. 2: Benito Cortés spiller jarana og steppedanser zapadeado – han spiller dermed to av de viktigste rytmeinstrumentene i son jarocho. 3: Gruppa Tlacocotl er fra havnebyen Veracruz og spiller en litt annen son jarocho-stil, blant annet med mye bruk av fele. 4: Tlacocotl på scenen i Tlaltetela, to timer inn i landet fra Veracruz på festen La Selva Suena. 5: Det er mange som kommer på La Selva Suena for blant annet å høre Los Cojolites; her i Tlaltetela skjer ikke all verden, får vi vite. Noen kommer til fots, andre kjører bil eller motorsykkel.

I mange son jarocho-sanger forventes det at verset improviseres av en enkeltsanger, mens refrenget synges av alle.

Minatitlán, der han snart ble invitert med i tradisjonsmiljøet som Noé snart skulle bli født inn i. Faren spilte snart jarana, den lokale barokkgitarvarianten, til fandangoer, karneval og andre høye og lave anledninger, slik tradisjonen tilsier at man skal.

FRA RØTTER TIL REPRESENTASJON - OG TILBAKE

Son jarocho har gamle røtter. På 1600-tallet rapporterte Inkvisisjonen med en viss skepsis om utbredt folkelig musisering blant «den fargede befolkningen» i Veracruz. Allerede på begynnelsen av 1700-tallet skrev den spanske komponisten Santiago de Murcia, som trolig aldri sjøl besøkte Mexico, stykker inspirert av folkelig musikk fra Veracruz. Så tidlig var altså Veracruz' folkelige musikk eksportvare.

Da 1900-tallet kom med radio, TV og film, skulle son jarocho igjen bli kjent utenfor hjemstaten. Et par av Mexicos presidenter var fra Veracruz, og de brukte lokale musikere til representasjon og sørget for at musikken ble populær på radio og i filmen. Den folkelige musikken ble del av et patriotisk prosjekt, noe som naturlig nok prega framføringene av musikken.

Rundt 1970, i Mexico som ellers i verden, kom et nytt søkelys på småfolks egne tradisjoner. Den patriotiske, ofte folkloristiske jarocho-musikken fra tidligere tiår ble nedvurdert til fordel for folkelige framføringsmåter, med el fandango i sentrum. En fandango er en danse- og folkefest som involverer alle; alle i familien kommer og bidrar med noe, med allsang og dans som obligatorisk. Noen har vært og fiska om morgenen, andre har høsta grønnsaker eller slakta et husdyr. Andre betjener grillen og lager mat til alle deltakerne, mens andre igjen gjør reint eller pynter for anledningen. Aldersforskjeller betyr ingenting.

– Son jarocho er en magnet, der man med den ene sida ser seg sjøl som individ, og med den andre smelter sammen med fellesskapet, sier Benito Cortés Padua.

Han spiller jarana tercera, tredje-jarana, og danser la tarima. Hele gruppa deltar for øvrig på vokal, veksler mellom å resitere og improvisere vers.

Improvisasjon, både i tekst og melodi, er helt sentralt i son jarocho. Musikkformens «kanon» består av bare 70 til 80 sanger; i mange av dem forventes det at verset improviseres av en enkeltsanger, mens refrenget synges av alle. Denne vestafrikansk-inspirerte call-and-response-strukturen har son jarocho felles med samba, funk, salsa og utallige andre afroamerikanske musikkformer.

FANDANGOFELLESSKAP

Etter revival-bølgen på 1970-tallet er det blitt vanlig å skrive nye sanger ved siden

og på nytt med Los Lobos i 1987 da filmen om Valens' liv, også kalt La Bamba, kom ut.

På tradisjonelle fandangoer dominerer det tradisjonelle repertoaret, mens det er mer variert på festivalen Encuentro de Jaraneros i landsbyen Tlacotalpan. Denne viktige mønstringa, en av to som arrangeres årlig og gjør lille Tlacotalpan til en son jarocho-metropol, har funnet sted hvert år siden 1979. I forbindelse med kyndelsesmesse 2. februar, som feires stort overalt i Mexico, kommer hundrevis av musikere og entusiaster hit. Encuentro de Jaraneros var opprinnelig tenkt som en konkurranse, en kappleik, men den tanken ble svært raskt tilsidesatt. I dag er det en sammenkomst der grupper presenterer seg uten formell dømming.

LOS COJOLITES

Medlemmene i gruppa er:

Noe González Molina, kunstnerisk leder, spiller guitarra de son
Benito Cortés Padua, jarana tercera og tarima
Joel Cruz Castellanos, media guitarra de son
Alberto de Jesús Nazario, leona og bassgitar
Noé González Lara, jarana segunda
Julio de la Cruz González, trommer og perkusjon
Ricardo Perry Guillén, manager

av den lille kanonen. Tanken er at det må skrives ny musikk for at en sjanger skal kunne holdes levende. Ikke sjelden består jarocho-gruppers studioalbum av store deler nyskrevet musikk, mens levende framføringer domineres av tradisjonsrepertoaret. Kjente sanger, noen av dem trolig mer enn tre hundre år gamle, er «El siquisiri» (maracasen), «El Balajú» (rovfisken), «El Cascabél» (klapperslangen) og navnet på en dans: «La Bamba». Sistnevnte ble en global pophit med Ritchie Valens i 1958,

Denne fellesskapskulturen, med fandangoen i sentrum, har bidratt mye til at interessen for son jarocho sprer seg utover sitt tradisjonelle område, mener Benito i Los Cojolites. Som eksempel nevner han at meksikanske miljøer i California har tatt til seg jarocho-musikken og gjort den til sin. Folk som har opphavet sitt overalt i Mexico, noen av dem med flerfoldige generasjoner som californiere bak seg, samles i fellesskapet rundt tradisjonsmusikken fra Veracruz.

– Sør-californiere kommer ofte hit for å

◀ **1:** Alberto de Jesus spiller leona, den lille, hendige bassgitareren i son jarocho. **2:** Noé Gonzalez er musikalsk leder for gruppa, regelmessig låtskriver og spiller første-jarana. Han var med i Ricardo Perrys første jarana-sirkel i hjembyen Cosoleacaque. **3:** Ricardo Perry er kulturpersonlighet sør i Veracruz, forfatter så vel som låtskriver i Los Cojolites. Han har lenge vært en drivkraft i folkekulturmiljøet her. **4:** Parykkhokoen, el cojolite, i sitt naturlige habitat – som inkluderer La región Olmeca sør i Veracruz. **5:** Tradisjonsrik mat, grilla pansergjedde eller pejelagarto, hører også med når Los Cojolites møtes på gruppas base i Jáltipan de Morelos. **6:** Hvitt er fargen en ekte jarocho, en fra Veracruz-staten, kler seg. Her er Cojolites-perkusjonist Julio de la Cruz med sin quijada – kjeve fra storfe.

bo og spille med oss og bli bedre kjent med kulturen vår, fortsetter Benito.

Det kan legges til at både Ritchie Valens og Los Lobos, de to artistene som bidro til at «La Bamba» ble en global megahit, er fra Los Angeles. Metropolen med sin store meksikanske befolkning har helt siden 1940-tallet hatt et stort son jarocho-miljø, med egne grupper og møtesteder.

OPPLÆRING OG UTVIKLING

For medlemmene i Los Cojolites er son jarocho mye mer enn musikk, det er en del av alt i livet.

– Det er ikke slik at folk sør i Veracruz blir musikere fordi de vil leve av musikken eller bli berømte, sier Noé. – Vi som er oppvokst i denne regionen, har denne samværsformen felles, hver dag. En son jarocho-musiker jobber som alle andre, før han ernærer seg gjennom å spille jara-naen sin, besynge kjærligheten, livet og døden, danse.

Joel Cruz Castellanos, som spiller gitar-varianten som kalles media guitarra de son, tror mye av suksessen til son jarocho

kommer av at sjangeren stadig endrer seg, tilpasser seg nye steder og en ny tid.

– Våre foreldre og besteforeldre levde i sin virkelighet, vi lever i vår. Musikken er vår uttrykksform – hvis vi skulle ha spilt son jarocho slik den ble framført i det nitende århundre, ville det ha blitt folklore, og musikken hadde vært død. Men tvert imot er dette fortsatt i dag musikken folk foretrekker til dåp og bryllup, høytid og fest, utdyper Joel.

Ved siden av fandangoer, der alle deltar, arrangeres også encuentros de jaraneros, som er mer for son jarocho-stevner å regne. Her er formålet å presentere egne ensembler, spille ny og tradisjonell son jarocho og møte likesinna.

Musikerne i Los Cojolites, som fortsatt er unge gutter og menn, er godt i gang med å lære opp neste generasjon i son jarocho-kunstens gleder. Det skjer på «dokumentasjonssenteret» i Jáltipan, Centro de documentación del Son Jarocho, som gruppa sjøl var med på å grunnlegge.

Los Cojolites kunne nok ha turnert verden rundt og spilt på verdensmusikk-

festivaler hele året. Men det er her i Jáltipan de gjør sin viktigste jobb, for son jarocho er, som kjent, så mye mer enn musikk.

– I den grad musikken og kunsten rører ved følelsene våre, bidrar det til å gjøre oss til bedre mennesker, sier Joel til slutt. – Jeg jobber fordi folk skal møtes og spille musikk sammen, dele opplevelser. Gut-tungene jeg underviser nå, er de samme som skal bli venner av sønnen min, som skal lære ham å leve sammen med andre mennesker og støtte ham når han trenger det. Dette er perspektivet mitt.

Historiske fakta om son jarocho er i stor grad hentet fra Rafael Figueroa Hernández' artikkel «Historia del Son Jarocho» og et intervju med Alejandro Huidobro Goya, etnomusikolog ved Universitetet i Bergen, i Studentradioen i Bergen (programposten «Musikk fra verden», sendt første gang 1. oktober 2012).

Teksten er oversatt fra spansk og bearbejda av Audun Stokke Hole.

Støtteordninger hos Rådet for folkemusikk og folkedans

For 2018 har Stiftinga to ulike støtteordninger som ønsker å stimulere til aktivitet innen folkemusikk og folkedans:

Prosjektmidler (kr. 11.000-50.000) og Små og raske midler (maks. kr. 10.000) til prosjekter/tiltak som bl.a.:

- Opplærings- og rekrutteringstiltak (kurs, seminarer osv.)
- Publiseringer (bøker, fonogram, dvd)
- Undervisning og utviklingsprosjekt
- mindre lokale konserter

Se rffsoknad.no/orientering for nærmere informasjon om støtteordninger som kan være aktuelle for ditt prosjekt.

Søknadsfrist for prosjektmidler er **15. mars** og **1.oktober**.

Søknader om små og raske midler vil bli behandlet fortløpende, ca. **1 gang i måneden**.

FRA BLÅMANN TIL BLÅ KLANG

Det er endringer i landbruket, ikke bjørnen med sin lodne fell, som tar livet av blåmann. Men får han gå til seters og gjøre seg feit, kan Magnar Storbækken skjenke ham et etterliv.

TEKST: PÅL BUSET FOTO: ADRIAN NIELSEN

folkemusikk

Transformasjonen

Frå naturprodukt til kulturgjenstand

03 / 18

GAMMALDANS-NOREG - berre trivelege folk!
HARDINGFELA kunsten og handverket, før og no
KAPPLEIKSSOMMAR glimt frå Trysil, Skjåk og Tinn
HILDE BJØRKUM ein festivalsjef ser tilbake - og framover
LIV H. BLYDENSTEIN med Sigbjørn B. Osa i Nederland
18 sidar med folkemusikk- og folkedanskritikk

TIDSAM
1130-03

9 771891 647025

RETURVEKE 49